

De foto wordt duur betaald

Sandra Jongenelen Het verzamelen van foto's is een dure hobby geworden. De afgelopen jaren zijn de prijzen voor negentiende-eeuws werk en hedendaagse kunstfotografie razendsnel gestegen. Hebben we te maken met een voorbijgaande hype, of is fotografie definitief toeggetreden tot de gevestigde kunst?

De jaren zeventig van de vorige eeuw moeten voor de Nederlandse fotografieverzamelaars een soort walhalla zijn geweest: veel aanbod, weinig kapers op de kust en vergeleken met nu onwaarschijnlijk lage prijzen. Halverwege de jaren tachtig explodeerde de markt. Fotografie werd *booming business*. Een mooie afdruk uit de negentiende, vroege twintigste en deze eeuw werd vrijwel onbetaalbaar.

Kostte een landschap van Eugène Atget (1856–1927) ruim vijfentwintig jaar geleden nog vijfhonderd euro, inmiddels doet een opname van de Franse meester vijfenzeventig duizend euro. (Brands 2004) Nog kostbaarder is het negentiende-eeuwse werk van zijn landgenoot Gustave Le Gray (1820–1884). Een afdruk van noodweer aan de Franse kust die hij in 1855 maakte – zestien jaar na de uitvinding van de fotografie – bracht zes jaar geleden bij Sotheby's 1,7 miljoen gulden op. Nog geen half jaar daarvoor kostte het werk anderhalve ton. (Vermeijden 2000)

Mogen we de cijfers geloven, dan is het einde van de hausse nog niet in zicht. De Franse kunstdatabase Artprice becijferde tussen 1998 en 2003 een prijsstijging voor antieke drukken van 150 procent. Hedendaagse kunstfotografie werd in diezelfde periode zestig procent duurder, terwijl de markt voor twintigste-eeuwse fotografie nagenoeg gelijk bleef. (Bakker 2004, 57)

Sotheby's is het enige Nederlandse veilinghuis met een jaarlijkse fotografieverveiling. Fotografiespecialiste Barbara Jonckheer bevestigt de cijfers, maar dingt er ook op af. 'Sinds wij Nederlandse fotografie uit de tweede helft van de vorige eeuw verkopen, zijn de prijzen gestegen.' Een foto van vissende jongens van Eva Besnyö (1910–2003) bracht in het millenniumjaar nog tweeënhalf duizend euro op. Vier en een half jaar later kostte dezelfde voorstelling bijna zesduizend euro, al kan die hogere prijs ook te maken hebben met de herkomst, de kwaliteit en het formaat.

Foto: Eva Besnyö © Maria Austria Instituut Herkomst: Sotheby's

Iets vergelijkbaars geldt voor werk van Sanne Sannes (1937–1967), een fotograaf die zich in het Noord-Hollandse Bergen te pletter reed. Een foto van hem bracht in 2000 zeshonderd euro op. In 2004 hamerde het veilinghuis een andere opname van hem af op tweeënhalf duizend euro, vier en een half keer zoveel.

Meeglijden op het succes

Contemporaine fotografie maakt sinds een jaar of zeven volwaardig deel uit van de hedendaagse kunst, een ontwikkeling die zich in Nederland vertaalde in de komst van enkele fotografie-musea. Huis Marseille in Amsterdam was in 1999 de eerste, gevolgd door Foam Fotografie-museum Amsterdam, het Fotografiemuseum Den Haag en het Nederlands fotomuseum in Rotterdam. Iets eerder verschenen de eerste gespecialiseerde fotografiegaleriën. Andere galeriën breidden uit met fotografie.

Meeglijdend op het succes besteden inmiddels ook gevestigde musea aandacht aan fotografie. Het Stedelijk Museum stelde een reizende tentoonstelling samen met werk van Rineke Dijkstra, die na Parijs, Winterthur en Barcelona in november opent op de tijdelijke expositie-locatie in Amsterdam. Tot begin maart toonde De Hallen in Haarlem de geknevelde en half ontklede dames van de Japanse fotograaf Nobuyoshi Araki. Tachtig procent daarvan kwam uit bezit van Reflex New Art Gallery, zegt eigenaar Lex Daniëls.

Fotografie is ook volop aanwezig op Nederlandse moderne en hedendaagse kunstbeurzen als de KunstRAI en Art Rotterdam. En zelfs handelaren op de TEFAF in Maastricht – 's werelds belangrijkste kunst- en antiekbeurs – bieden sinds vorig jaar fotografie aan. Dat geldt ook voor de pAn. De nationale kunst- en antiekbeurs in de RAI in Amsterdam nodigde afgelopen december fotogaleriën uit, omdat fotografie volgens Paul Hustinx 'een kunstvorm is die zich serieus heeft ontwikkeld'. 'Mede door het

prijsniveau is het bereikbaar voor het jongere publiek dat we ook willen aanspreken', verklaarde de algemeen directeur. (Bakker 2004, 61) Nederland bruist kortom van de fotografie. Het medium is hip en hot. Of is de hype alweer over?

Ja, antwoorden enkele gezaghebbende galeriehouders op die laatste vraag. Ze verwachten een kleine dip van hooguit twee jaar. 'De markt is fotografiemoe', meent Cokkie Snoei, die in haar galerie in Rotterdam ook hedendaagse en twintigste-eeuwse fotografie verkoopt. 'De bestverkopende kunstenaars van dit moment zijn schilders uit het voormalige Oostblok. Het conservatisme laait op. Mensen spelen weer graag op safe met een uniek olieverfschilderij.'

Maar er zijn ook andere geluiden, zoals van Lex Daniëls die in 2003 Reflex New Art Gallery oprichtte, gespecialiseerd in hedendaagse fotografie en schilderkunst. 'Onzin', zegt hij. 'De fotografie is niet meer weg te denken binnen de hedendaagse kunst. We staan aan de vooravond van grote ontwikkelingen. De prijzen zullen almaar stijgen.'

De markt is rijp

Zoveel mensen, zoveel meningen, maar over één ding bestaat onder galeriehouders consensus. De Nederlandse markt voor hedendaagse kunstfotografie is rijp. 'Er zijn aardig wat kopers die veel en duur werk kopen', zo verwoordt Snoei de algemene opvatting.

Nog niet volgroeid is de Nederlandse veilingmarkt. 'Negentiende-eeuwse fotografie is in Nederland niet meer aanwezig. De collecties zijn ondergebracht bij het Rijksmuseum en de handel speelt zich gezien het prijsniveau af in Londen en New York. In Amsterdam gaan collectieveilingen van twintigste-eeuwse fotografen als Eva Besnyö goed', zegt Sotheby's. Algemene fotografieveilingen zijn 'leuke try-outs'. Toch gaat het de goede kant op, vindt expert Jonckheer. 'Tweeduizend euro voor een

foto? Dat vinden we nu heel gewoon.'

De prijsstijging van zestig procent voor hedendaagse kunstfotografie die Artprice tussen 1998 en 2003 becijferde, wordt door Nederlandse galeriehouders onderschreven. 'Niet overdreven', reageert Daniëls. Als voorbeeld noemt hij het werk van Erwin Olaf, dat in een tijdsbestek van een half jaar van vijftienhonderd naar zesduizend euro steeg. Met zestig procent zit Artprice aan de lage kant, meent Willem van Zoetendaal, oprichter en eigenaar van Van Zoetendaal Gallery in Amsterdam. 'Bij ons stegen de prijzen meer.' De galerie bestaat sinds 1995 en richt zich uitsluitend op fotografie. Uit concurrentieoverwegingen wil de galeriehouder er niets over kwijt, maar hij krijgt bijval van Adriaan van der Have van Torch Gallery in Amsterdam. 'Onze mensen doen het beter.' Zo steeg de prijs van het werk van de Duitse fotografe Loretta Lux (1969) tussen 2000 en 2003 bij hem met 450 procent.

Het hoogste bedrag ooit voor een hedendaagse foto betaald, staat volgens de galeriehouder op naam van een andere Duitser. Voor Nike (1997) van Andreas Gursky (1955) werd maar liefst 675 duizend euro betaald, 'een waanzinnige hoop geld'. In 1988 verkocht Torch Gallery zijn werk ook.

Neder-
land
bruist
van de
foto-
grafie;
het
medium
is hip
en hot

Dat ging destijds weg voor 1.400 Duitse marken. In 2003 bracht diezelfde foto 150 duizend euro op.

Geluksvogels

Over de exacte stijgingspercentages van de afgelopen jaren is discussie mogelijk, maar het beeld is duidelijk. De prijzen gingen ook in Nederland het afgelopen decennium met sprongen omhoog. Wie zijn aandelenportefeuille op tijd voor een collectie contemporaine fotografie inruilde, mag zich spekkoper noemen. Wie zijn die financiële geluksvogels? Hoeveel zijn het er en waarom kochten zij fotografie?

Om met dat laatste te beginnen: hoogstwaarschijnlijk vonden ze het werk gewoon mooi. Potentiële kopers krijgen altijd het advies vooral hun hart te volgen. Kunst kan een aardige belegging zijn, maar geen doel op zich. Misschien kochten ze de fotowerken omdat ze 'gemakkelijker' zijn dan schilderijen, maar zekerheid daarover bestaat niet. De glanzende plaatjes zijn volgens sommigen juist 'moeilijker' dan verf.

In het onlangs verschenen boek *Onschatbare waarde* staat dat vooral jonge miljonairs die in de jaren negentig hun geld verdienden in de IT-sector hedendaagse kunstfotografie kopen. (Bakker 2004) Helaas geven de schrijvers niet aan waarop zij die uitspraak baseren. Geldt het alleen voor de Amerikaanse markt? Hebben we het over de Bill Gatesen van deze wereld? Een rondgang langs Nederlandse galeries levert een genuanceerder beeld op.

'Nog nooit zo iemand gezien', is de reactie van Van Zoetendaal. Hij noemt zijn koperspubliek heel gedifferentieerd. 'Een diffuse groep die niet heel jong of overwegend jong is. Sommige verzamelaars kopen fotografie als onderdeel van hun hedendaagse kunstcollectie. Een minderheid specialiseert zich. In een aantal gevallen gaat het om relatief nieuwe kunstkopers, maar dat geldt zeker niet voor iedereen.'

Zijn collega's onderschrijven die typering, al kent Torch Gallery wel een aantal jonge dotcom-kopers. 'Er zit een logische band tussen IT en fotografie', verduidelijkt Van der Have. 'Het is hetzelfde medium; meer van deze tijd en gemakkelijker.' In het verleden daarvan ziet Jonckheer dat fotografeekopers vaker over de digitale snelweg surfen. 'Bij de Besnyö-veiling (januari 2005, SJ) kochten negen klanten via internet. Vijf daarvan waren nieuwe kopers.' Toch bestaat het koperspubliek bij Sotheby's beslist niet uit rijk geworden trendy dertigers uit de IT-hoek. Modieus is het wel. 'Ook Madonna en Elton John kopen het.'

Bij Wouter van Leeuwen in Amsterdam is het koperspubliek wel overwegend jong, maar zijn galerie biedt sinds de oprichting in 2001 geen kunst- maar glamourfotografie aan. In zijn stal zit bijvoorbeeld Mark Selinger, werkzaam voor *Vanity Fair* en begin jaren negentig topfotograaf bij *Rolling Stone*. Te koop zijn mode- en portretfoto's van beroemdheden als Brad Pitt en Jennifer Lopez.

In Nederland is Galerie Wouter van Leeuwen de enige in zijn soort. En al biedt hij geen kunstfoto's aan, eerder dit jaar was hij wel aanwezig op Art Rotterdam. De markt

voor celebrity-foto's groeit, merkt de eigenaar. 'Iedere maand verkoop ik meer.'

Grote namen

Hoeveel Nederlanders daadwerkelijk fotografie kopen, valt moeilijk te zeggen. Sotheby's stuurt de fotocatalogus aan zo'n tweehalf duizend geïnteresseerden. Van Zoetendaal schat dat Nederland een paar honderd fotografieverzamelaars telt. Internationaal gaat het

'Tweeduizend euro voor een foto? Dat vinden we nu heel gewoon'

volgens hem om enkele tienduizenden. Het aantal groeit, zeker in het buitenland. 'De Japanse verzamelaars beginnen nu; Korea is nog niet zo ver en in China zal het nog een paar jaar duren. Daar moet eerst iedereen te eten hebben. Nederland is heel ver, mede dankzij onze fotografen en hun uitstekende buitenlandse reputatie. Bertien van Manen en Rineke Dijkstra hangen nu in het MoMA in New York. Verschillende galeriën in Nederland kunnen van uitsluitend fotografie bestaan.'

Van der Have becijfert het aantal Nederlandse kunstverzamelaars met interesse voor hedendaagse fotografie op 100 tot 130. Vaak zijn het mensen die fotografie verzamelen als onderdeel van hun kunstcollectie. Ze bijten zich er niet in vast, een eigenschap die de galeriehouder positief noemt. 'Het betekent dat de fotografie binnen de kunstwereld volledig is geïntegreerd.'

Beginnende verzamelaars met een flinke

bom duiten kiezen meestal voor grote namen. Publiekslieveling is Rineke Dijkstra (1959), de Nederlandse fotografe die begin jaren negentig internationaal doorbrak met haar serie levensgrote strandfoto's van pubers. Twee jaar geleden bracht een foto uit die reeks – een jongeling aan de vloedlijn – bij veilinghuis Philips De Pury and Company 185.000 dollar op. Dat is tot dusver het hoogste bedrag ooit voor haar werk betaald.

Soms veilt Sotheby's 'een Dijkstra' in Amsterdam, maar doorgaans kiezen klanten voor New York. 'Zo'n beslissing hangt af van de kwaliteit en de oplage', legt Jonckheer uit. 'De afweging is moeilijk, want veilen in New York brengt extra transportkosten met zich mee.'

Christie's heeft geen speciale fotoveilingen, maar neemt wel foto's op in de halfjaarlijkse veiling van moderne en hedendaagse kunst. Meestal gaat het om maximaal vijf werken per keer, zegt expert Arno Verkade. Gelimiteerde foto's verdwijnen naar vestigingen in Londen en New York. Werk in oplage van Nederlanders als Rineke Dijkstra, Inez van Lamsweerde, Erwin Olaf, de Duitsers Thomas Ruff en Thomas Struth en de Amerikaanse Nan Goldin blijft vaak wel in Amsterdam.

Op korte termijn gaat Christie's geen aparte fotografieveilingen opzetten. 'Fotografie gaat moeizaam, ook bij de concurrent. Bovendien is de markt te klein.' Dat komt volgens Verkade door het gebrek aan kopers. 'We moeten daar geen al te hoge pet van op hebben. In België koopt een tandarts hedendaagse kunst. Zijn Nederlandse collega beperkt zich tot Appel en een late Corneille, begrijpelijke kunst met kleurtjes.'

Hij vindt dat de jonge kunstfotografie ook niet voor de veilingmarkt is bedoeld. Vanuit een andere optiek deelt hij die mening met galeriehouder Van Zoetendaal. 'Kunstenaars zijn niet blij met veilingen. Ze willen dat een

verzamelaar hun werk als een kind behandelt, niet als een stuk economie.'

Flink aan de prijs

Gezien het huidige prijsniveau rijst de vraag of de hedendaagse kunstfotografie aan haar eigen succes ten onder dreigt te gaan. Zijn de prijzen niet te hoog? 'De foto's zijn niet té duur, anders zou ik het niet vragen', reageert Van Zoetendaal. 'Maar flink aan de prijs is het wel.' Toch verwacht hij binnen twee jaar een nieuwe prijsstijging. 'De hype is nu een beetje geluwd, maar komt straks wel weer. Het zijn cycli, veroorzaakt door mond-tot-mondreclame.'

Mogelijk wordt de neerwaartse druk op de prijzen beïnvloed door onzekerheid over de houdbaarheid en de exclusiviteit. Want hoe lang zal de vier meter brede foto van Gursky, waarvoor de eigenaar bijna zeven ton betaalde, zich goed houden? Een schilderij is uniek. In hoeverre houdt de fotograaf zich aan zijn oplage? Sommigen drukken van iedere foto drie exemplaren af, maar brengen vervolgens verschillende formaten uit. Zullen verzamelaars daar nog intrappen?

Vanwege de exorbitant hoge prijzen en de vraagtekens bij de conservering en oplage, zouden verzamelaars wel eens kunnen afhaken. Mogelijk grijpen ze terug naar de twintigste eeuw. De prijzen daarvoor zijn relatief laag. 'Voor de middengroep uit de jaren vijftig en zestig – Kees Scherer, Cor Jaring, Ed van der Elsken – is nog niet veel belangstelling', bevestigt Verkade van Christie's. 'Dat zal nu wel komen.'

Iets soortgelijks verwacht een woordvoester van Annet Gelink Gallery in Amsterdam. Gelink bood op de gerenommeerde internationale kunstbeurs Art Basel werk aan van de hedendaagse fotografen Kiki Lamers (1964) en Ed van der Elsken (1925-1990), wiens nalatenschap zij vertegenwoordigt.

De prijs van het werk van de overleden filmer

Sandra Jongenelen

is freelance journalist en schrijft
 onder meer voor *Het Financieele
 Dagblad en Kunstbeeld*

en fotograaf is afhankelijk van de oplage, kleur en druk. Een zwartwitfoto – afgedrukt door Van der Elsen zelf óf in zijn tijd – kost rond de vierduizend euro. Hogere oplages gaan weg voor nog geen duizend euro. De prijzen voor opnieuw afgedrukte kleurenfoto's op klein formaat en een oplage van twaalf, kosten bijna tweeduizend euro.

Er is nog een reden waarom de hedendaagse kunstfotografie mogelijk in het slop raakt. Het klinkt als een complottheorie, maar komt uit de mond van twee toonaangevende galeriehouders. Fotografie, zeggen zij, wordt op internationaal niveau dwarsgezet. Snoei: 'Torch Gallery is voor Art Basel geweigerd omdat de galerie te veel op fotografie is gefocust.' Torch-eigenaar Van der Have bevestigt dat. 'Het is aantoonbaar dat fotogaleries worden buitengesloten. De markt is rijp. Mensen zijn toe aan fotografie; de zaadjes zijn geplant, maar de trendsettende beurs Art Basel houdt zijn poorten gesloten. In 2003 bracht 65 procent van de galeries hedendaagse kunstfotografie. Vorig jaar was dat gedaald naar vijftien procent, een rigoureuze teruggang.'

Volgens Van der Have is deze daling het gevolg van de vernieuwde selectiecommissie. Daarin zouden vertegenwoordigers van de schilderkunst zitten die er belang bij hebben om fotografie te weren. 'Kunst is politiek. De markt wordt kunstmatig beïnvloed en dat is schokkend, achterlijk en puur opportunistisch.'

Literatuur

Bakker, B. en J. Bosch van Rosenthal (2004) *Onschatbare waarde: over het kopen en verkopen van kunst en antiek*. Amsterdam: Business contact.
 Brands, M. (2004) Paris Photo: verfijnd en klassiek, groots en eigentijds. *PhotoQ*, 11 november.
 Vermeijden, M. (2000) 'Pioniers lachen in hun vuistje'. In: *NRC Handelsblad*, 30 maart.

Internetsites:

www.annetgelink.com
www.christies.com
www.cokkiesnoei.com
www.galleries.nl/wvl
www.reflex-art.nl
www.sothebys.com
www.torchgallery.com
www.vanzoetendaal.nl

Met dank aan het Maria Austria Instituut